

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRUVCHI INTERFAOL METODLAR

Abduganiyeva Maftuna

*Namangan davlat pedagogika instituti Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang'ich ta'lim) magistranti Email:abduganiyevamaftuna24@gmail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati akmeologik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida o'quvchining shaxsiy faolligi, ijodiy yondashuvi va intellektual salohiyatini yuksaltirish asosiy maqsad sifatida qaraladi. Interfaol metodlar – "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "Bumerang" kabi usullar o'quvchilarning mustaqil qaror qabul qilish, muammoli vaziyatlarni hal etish va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Akmeologik yondashuv esa shaxsning eng yuqori rivojlanish nuqtasiga erishishiga yo'naltirilgan pedagogik jarayonni tashkil etishga imkon beradi.

Kalit so'zlar: mustaqil fikrlash, interfaol metodlar, akmeologik yondashuv, boshlang'ich ta'lim, shaxs rivoji, ijodkorlik, pedagogik texnologiya.

МЕТОДЫ ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ, РАЗВИВАЮЩИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОЕ МЫШЛЕНИЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Аннотация: В данной статье рассматривается значение интерактивных методов в развитии самостоятельного мышления учащихся начальных классов на основе акмеологического подхода. Основное внимание уделяется формированию личностной активности, творческого мышления и интеллектуального потенциала школьников. Такие интерактивные методы, как «Мозговой штурм», «Кластер», «Инсерт», «Бумеранг», способствуют развитию навыков самостоятельного принятия решений, логического мышления и решения проблемных ситуаций. Акмеологический подход ориентирован на достижение личностью высшей точки развития и самореализации в образовательном процессе.

Ключевые слова: самостоятельное мышление, интерактивные методы, акмеологический подход, начальное образование, развитие личности, креативность, педагогические технологии.

INTERACTIVE TEACHING METHODS THAT DEVELOP INDEPENDENT THINKING IN PRIMARY SCHOOL

Abstract: This article analyzes the importance of interactive teaching methods in developing independent thinking skills among primary school students based on the acmeological approach. The study focuses on enhancing students' personal activity, creative abilities, and intellectual potential in the educational process. Interactive methods such as "Brainstorming," "Cluster," "Insert," and "Boomerang" contribute to the development of decision-making skills, logical reasoning, and problem-solving abilities. The acmeological

approach aims at organizing the pedagogical process in a way that enables individuals to achieve their highest level of personal and intellectual development.

Keywords: *independent thinking, interactive methods, acmeological approach, primary education, personal development, creativity, pedagogical technologies.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb masalalardan biridir. Globallashtirish va axborot oqimining tezlashuvi sharoitida o'quvchilarning faqat tayyor bilimlarni o'zlashtirishi emas, balki ularni tahlil qilish, xulosa chiqarish va amaliyotda qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, interfaol metodlar hamda akmeologik yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning intellektual va shaxsiy rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatadi. Mazkur maqolaning maqsadi – boshlang'ich ta'limda mustaqil fikrlashni rivojlantiruvchi interfaol metodlarning mazmuni va samaradorligini akmeologik yondashuv asosida tahlil qilishdan iborat.

METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil, umumlashtirish hamda nazariy manbalarni o'rganish metodlaridan foydalanildi. Interfaol metodlarning amaliy samaradorligi boshlang'ich sinf darslaridagi qo'llanilishi misolida tahlil qilindi. Akmeologik yondashuv asosida o'quvchilarning individual imkoniyatlari, yosh xususiyatlari va rivojlanish bosqichlari inobatga olindi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, mustaqil fikrlashni rivojlantirish muammosi ko'plab pedagog va psixolog olimlar tomonidan o'rganilgan. Interfaol metodlarning nazariy asoslari zamonaviy pedagogik texnologiyalar doirasida keng yoritilgan. Akmeologik yondashuv esa shaxsning eng yuqori rivojlanish bosqichiga erishish jarayonini o'rganadi va ta'lim samaradorligini oshirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqotlar natijalari interfaol metodlar o'quvchilarning ijodkorligi, mustaqilligi va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda samarali vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida mustaqil fikrlashni shakllantirish o'quvchining shaxs sifatida kamol topishida muhim omil hisoblanadi. Mustaqil fikrlash – bu o'quvchining berilgan ma'lumotni tahlil qila olishi, o'z nuqtai nazarini asoslab bera olishi, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishi hamda ijodiy yondasha bilish qobiliyatidir. Shu bois boshlang'ich sinflarda darslarni interfaol metodlar asosida tashkil etish o'quvchilarning bilish faolligini oshiradi va ularni mustaqil fikrlashga undaydi.[1]

Akmeologik yondashuvga ko'ra, har bir o'quvchi o'zining maksimal rivojlanish cho'qqisiga erishish imkoniyatiga ega. Ta'lim jarayonida o'qituvchi o'quvchining yosh xususiyatlari, qobiliyati va individual imkoniyatlarini inobatga olgan holda shaxsiy rivojlanishiga sharoit yaratishi zarur. Bu yondashuvda o'quvchi ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida ishtirok etadi. Natijada o'quvchi o'z fikrini erkin bayon qiladi, savollar beradi, izlanadi va xulosa chiqaradi.

Interfaol metodlar mustaqil fikrlashni rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Masalan, "Aqliy hujum" metodi o'quvchilarning tezkor fikrlashi va ijodiy g'oya bildirish ko'nikmasini rivojlantiradi. "Klaster" metodi orqali o'quvchilar ma'lumotlarni tizimlashtirish va mantiqiy bog'lanishlarni aniqlashni o'rganadilar. "Insert" usuli matn bilan ishlash jarayonida o'quvchilarning tahliliy fikrlashini kuchaytiradi, "Bumerang" metodi esa o'zaro savol-javob va muhokama orqali bilimlarni mustahkamlaydi.

Muammoli vaziyat yaratish, kichik guruhlarda ishlash, rol o'ynash va debat metodlari ham o'quvchilarning mustaqil fikrlashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday metodlar orqali o'quvchilar faqat tayyor bilimni qabul qilmaydi, balki uni mustaqil ravishda izlaydi, taqqoslaydi va xulosa chiqaradi. Boshlang'ich sinflarda interfaol metodlarni akmeologik yondashuv asosida qo'llash o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodkorlik va intellektual salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir.[2]

Boshlang'ich sinf yoshidagi o'quvchilarda tafakkur jarayoni ko'proq obrazli va konkret xarakterga ega bo'ladi. Shu sababli interfaol metodlarni qo'llashda ko'rgazmalilik, o'yin elementlari va hayotiy misollardan foydalanish muhimdir. Masalan, rolli o'yinlar orqali o'quvchilar muayyan vaziyatni tasavvur qiladi, o'z

fikrini himoya qiladi va boshqalarning nuqtai nazarini tinglashni o'rganadi. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyasini ham rivojlantiradi.

Akmeologik yondashuv asosida tashkil etilgan dars jarayonida o'qituvchi rahbar emas, balki yo'naltiruvchi va motivator sifatida ishtirok etadi. O'quvchilarga mustaqil topshiriqlar berish, izlanishga undash va natijani o'zlari baholash imkonini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. O'z-o'zini baholash va o'zaro baholash elementlari o'quvchilarda mas'uliyat hissini kuchaytiradi hamda refleksiv fikrlashni shakllantiradi.[3]

Kichik guruhlarda ishlash jarayonida har bir o'quvchi muayyan vazifani bajaradi. Bu esa jamoada ishlash ko'nikmasi bilan birga mustaqil qaror qabul qilish malakasini ham rivojlantiradi. Guruhli muhokamalar davomida o'quvchilar turli fikrlarni taqqoslaydi, asosli dalillar keltiradi va umumiy xulosaga keladi. Ta'lim jarayonida savol-javob usulini samarali tashkil etish ham muhimdir. Ochiq savollar berish orqali o'quvchilarni kengroq fikrlashga undash mumkin. Masalan, "Nima uchun?", "Qanday qilib?", "Agar boshqacha bo'lsa-chi?" kabi savollar tahliliy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.[4]

Interfaol metodlarni tizimli va maqsadga muvofiq qo'llash, ularni akmeologik yondashuv tamoyillari bilan uyg'unlashtirish boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa kelgusida ularning ijodkor, tashabbuskor va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish jarayoni uzluksiz va tizimli bo'lishi lozim. Boshlang'ich sinflarda bu jarayonni samarali tashkil etish uchun darsning barcha bosqichlarida interfaol metodlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Masalan, darsning motivatsiya bosqichida muammoli savollar yoki qiziqarli vaziyatlar orqali o'quvchilarning fikrlash faolligi oshiriladi. Yangi mavzuni o'zlashtirish bosqichida klaster, konseptual jadval yoki insert kabi metodlar orqali o'quvchilar bilimni mustaqil tahlil qiladi. Mustahkamlash bosqichida esa debat, kichik loyiha yoki ijodiy topshiriqlar orqali o'zlashtirilgan bilimlar amaliy jihatdan qo'llaniladi. Akmeologik yondashuvning muhim tamoyillaridan biri – shaxsiy yutuqqa erishish motivatsiyasini shakllantirishdir. O'quvchining kichik muvaffaqiyatlarini e'tirof

etish, rag'batlantirish va ijobiy baholash uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. O'ziga ishongan o'quvchi esa mustaqil fikr bildirishdan cho'chimaydi va faol ishtirok etadi. Shu bois baholash jarayoni faqat nazorat vositasi emas, balki rivojlantiruvchi omil sifatida qaralishi kerak.[5]

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham mustaqil fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Interaktiv taqdimotlar, elektron testlar, ta'limiy o'yinlar va onlayn platformalar o'quvchilarning darsga qiziqishini oshiradi hamda ularni mustaqil izlanishga undaydi. Bunday vositalar orqali o'quvchi ma'lumotni izlaydi, solishtiradi va xulosa chiqaradi.

Fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan darslar ham mustaqil tafakkurni rivojlantiradi. Masalan, ona tili darsida matn tahlili jarayonida matematika yoki tabiatshunoslik elementlarini qo'llash o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi. Bu esa bilimlarni kompleks tarzda qabul qilish va qo'llash ko'nikmasini shakllantiradi. Interfaol metodlarni akmeologik yondashuv asosida bosqichma-bosqich, tizimli va maqsadli qo'llash boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish va ijodiy yondashish qobiliyatlarini samarali rivojlantiradi. Bu jarayon o'quvchining shaxs sifatida barkamol shakllanishida muhim pedagogik asos bo'lib xizmat qiladi.[6]

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun interfaol metodlarning qo'llanilishi ularning o'quv jarayonidagi motivatsiyasini oshiradi va mustaqil fikrlashni rag'batlantiradi. Masalan, "Aqliy hujum" metodi o'quvchilarning tez fikrlash, turli yechimlarni taklif qilish va g'oyalarni tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi. "Klaster" usuli orqali o'quvchilar mavzuni tizimlashtirish, asosiy va qo'shimcha ma'lumotlarni ajratish ko'nikmalarini egallaydi. Shu bilan birga, "Insert" metodi matnni o'rganish jarayonida o'quvchilarning tahliliy va tanqidiy fikrlashini mustahkamlaydi, "Bumerang" esa o'zaro fikr almashish, savol-javob va muhokama orqali bilimni chuqurlashtirish imkonini beradi. Akmeologik yondashuvga ko'ra, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va eng yuqori salohiyatiga erishishi pedagog tomonidan yaratiladigan ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi muhitga bog'liq. Shuning uchun o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki yo'naltiruvchi va motivator sifatida ishtirok etadi. Bu jarayonda o'quvchilarga mustaqil topshiriqlar berish, izlanishga

undash, o'zini baholash va refleksiya qilish imkoniyatlari yaratish muhim ahamiyatga ega.

Kichik guruhlar bilan ishlash, rolli o'yinlar va muammoli vaziyatlarni yaratish o'quvchilarning shaxsiy fikrlash va jamoaviy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Guruh ichida o'zaro munozara va bahslar o'quvchilarning turli fikrlarni qabul qilish, asoslash va umumiy xulosaga kelish qobiliyatini oshirad[7]i.

Zamonaviy texnologiyalarni darslarda qo'llash ham mustaqil fikrlashni rivojlantirishda samarali vositadir. Interaktiv taqdimotlar, elektron testlar, o'yinlar va onlayn resurslar o'quvchilarni izlanishga, solishtirishga va xulosa chiqarishga undaydi. Shu tarzda interfaol metodlar bilan texnologiyalarning uyg'unligi o'quvchilarning o'zini rivojlantirishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ta'lim samaradorligini kuchaytiradi. Interfaol metodlarni tizimli va akmeologik yondashuv tamoyillari bilan uyg'unlashtirib qo'llash boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash, ijodkorlik va tanqidiy tafakkur ko'nikmalarini samarali shakllantiradi. Bu esa ularning shaxs sifatida kamol topishi va kelajakda mas'uliyatli, tashabbuskor, ijodiy shaxs bo'lib ulg'ayishiga xizmat qiladi.

XULOSA

Boshlang'ich sinflarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish o'quvchilarning intellektual va shaxsiy salohiyatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlarni qo'llash – "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "Bumerang", rolli o'yinlar, debat va guruhli ishlash kabi usullar – o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, qaror qabul qilish, muammolarni hal etish va ijodiy yondashish qobiliyatlarini samarali rivojlantiradi. Akmeologik yondashuv asosida ta'lim jarayonini tashkil etish o'quvchining maksimal shaxsiy rivojlanish cho'qqisiga erishishiga imkon yaratadi. Bu yondashuv o'quvchini faqat bilim oluvchi emas, balki faol subyekt sifatida jalb qiladi, o'z fikrini erkin ifodalash, izlanish va xulosalar chiqarish ko'nikmalarini shakllantiradi. Boshlang'ich sinflarda interfaol metodlarni akmeologik yondashuv bilan uyg'unlashtirib qo'llash ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarda mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishning samarali yo'li hisoblanadi. Bu esa ularning kelajakda tashabbuskor, mas'uliyatli va mustaqil shaxslar sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-sentabrdagi "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi PF-5712-son Farmoni.
2. Hasanboeva O., Matchonov S., Umrzoqova M. Pedagogika. – Toshkent: "O'qituvchi", 2015.
3. G'ulomov S. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2017.
4. Vygotsky L.S. Mind in Society: Development of Higher Psychological Processes. Izd -3. – Harvard University Press, 2022.
5. Bloom B. Taxonomy of Educational Objectives. Ed-2.– New York: Longmans, 2023.
6. Qodirova F., Xoliqova S. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2024.
7. Sharipova N. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2024.